

GOTTFRIED KELLER'in "KLEIDER MACHEN LEUTE" ADLI ESERİNİN MANEVİ BİLİM YÖNTEMİNE GÖRE İNCELENMESİ

Arif ÜNAL*

Gülcan YÜCEDAĞ**

Öz

Edebi metinler incelenirken çeşitli yöntemlere başvurulmaktadır. Pozitivist yöntem, morfoloji yöntemi ve manevi bilim yöntemi bunlardan birkaçıdır. Bu yöntemler aracılığıyla, metin, farklı perspektiflerden ele alınır ve her metot, metnin farklı bir yönünün anlaşılmasına katkıda bulunur. Metne uygulanabilen metotların çokluğu, çeşitli etkenlere bağlı olarak değişmektedir.

Bu çalışmada, Alman Edebiyatı'nın realist yazarlarından Gottfried Keller'in "Die Leute von Seldwyla" (Seldwyla'nın İnsanları) adlı eserinde bulunan, ayrıca epik türünün alt başlıklarından; 'novel' olarak da basılmış, "Kleider machen Leute" isimli eseri, Manevi Bilim Yöntemi'ne göre incelenecektir. Öncelikle Manevi Bilim Yöntemi ile ilgili bilgi verilecek, ardından eser bu yönetime uygun başlıklar altında –özellikle etik düşüncesi çerçevesinde- incelenecektir. Sonuç kısmında, çalışmayla ilgili bir değerlendirme yapılacaktır.

Anahtar kelimeler: Manevi bilim yöntemi, Gottfried Keller, Seldwyla İnsanları, "Kleider machen Leute", ahlak felsefesi.

ANALYSING OF THE GOTTFRIED KELLER'S WORK "KLEIDER MACHEN LEUTE" ACCORDING TO THE METHOD OF HUMAN SCIENCES

Abstract

As the literary texts are researched, various methods are applied for. Positivist method, morphological method and human science method are a few of them. Through these methods the texts are handled from different points of view. Each method leads researchers to understand the different aspect of the text. The numbers of applied methods change due to various factors.

In this study, the work of Gottfried Keller, one of the German realistic authors, called "Kleider machen Leute" which is presented in his work "Die Leute von Seldwyla" and also as a novel, which is one of the subtypes of epic genres, published will be analyzed according to the Method of Human Sciences. Firstly, it will be informed about the Method of Human Sciences and then the work will be analyzed under the titles related to the method – specially within the frame of ethical thought-. In conclusion a general assessment will be done about the study.

Keywords: Human sciences method, Gottfried Keller, The people of Seldwyla, Kleider machen Leute, ethics.

Giriş

Edebiyat eleştirisi, edebi metinlerin çeşitli açılardan ele alınmasına dayanmaktadır. Edebi olanın tanımlanması ise günümüze kadar farklı şekillerde olmuştur. Öyle ki, Terry Eagleton metroda bulunan bir levhanın dahi edebi olup olamayacağını sorgulamıştır. (Eagleton, 2011, s. 21) Günümüzde, genel olarak şiir, roman, tiyatro, hikaye gibi türleri, edebi olarak

* Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Alman Dili ve Edebiyat Bölümü, arifu@sakarya.edu.tr

** Doktora Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Alman Dili ve Edebiyat Bölümü, glcnycdg@gmail.com

adlandırmak mümkündür. Alman Edebiyatı'nda ise kabul görmüş üç büyük tür bulunmaktadır: *epik, lirik, drama*. Bu türler, alt dallara ayrılmaktadır.¹

Edebi eserleri çeşitli şekillerde incelemek ve incelenen yönetime göre bir sonuca ulaşmak, edebiyatın zenginliğini de göstermektedir. Bu zenginliğin yanı sıra bilimsel anlamda bilgi edinmek için, eser incelenirken uygulanan bazı metotlar bulunmaktadır. Metodu, “bir hedefe varmaya yarayan yol” (Politzer, 2004, s. 30) olarak tanımlamak mümkündür. Edebi incelemelerde hedef, metni anlayabilmektir. Edebi metotlardan bazıları metin odaklı, bazıları yazar, bazıları çağ, bazıları da okur odaklıdır.² Bir eser incelenirken, dikkat edilmesi gereken bir husus, her esere bir yöntemin daha çok yakışacağıdır. Örneğin, biyografik özelliklerin çok olduğu bilinen bir eserin, pozitivist yönetime göre yorumlanması doğru olacaktır.³

Manevi bilim yöntemi, düşünce kavramından yola çıkar ve eserin o dönemin düşüncesini yansıtır yanıtımadığı üzerinde durur. Manevi bilim yöntemine göre eser bir bütündür ve disiplinlerarasında kurulacak sentez de bu birliğe giden yoldur. Yazar, bireysel deneyimlerini hayal dünyasında farklı bir boyuta taşır ve bu deneyimler, esere yansırken genellenmiş olur. Başta bireysel olan, yaratıcılıkla şekillenerek toplumsal, düşünsel olarak genişler.

Gottfried Keller, İsviçre doğumludur ve Alman Edebiyatı'nın bir yazarı olarak tanınmaktadır. Birçok eseri bulunan Keller'in, bu çalışmada, Manevi Bilim Yöntemi'ne göre incelenecek olan “Kleider Machen Leute” adlı noveli, Seldwyla İnsanları adlı eserinde bir bölüm olarak da karşımıza çıkmaktadır.

1. Manevi Bilim Yöntemi

Edebiyat incelemesinin daha önce de belirtildiği gibi, çeşitli yöntemlerle yapıldığı bilinmektedir. Çünkü edebiyat eleştirisi sorunsalının tarihi çok eskidir ve günümüze kadar çeşitli kuramcılar ve düşünürler tarafından, farklı yöntemlerin gerekliliği savunulmuştur, bu da edebiyat incelemesini çeşitliliğe taşımıştır. Manevi Bilim Yöntemi de özellikle Pozitivist Yönteme tepkisel olarak edindiği özelliklerle bu çeşitliliğin içinde yerini almıştır.

Pozitivist Yöntem, bireyden topluma doğru bir yolculuk olarak düşünülürse, Manevi Bilim Yönteminin de toplumdan bireye doğru bir yolculuk olarak tahayyül edilmesinde bir sakınca yoktur. Yani pozitivist görüşte tümevarım söz konusuysen, manevi bilim yönteminde tümdengelim mevzu bahistir.

Düşünce ve tarih ilişkisine dikkat çeken Manevi Bilim Yöntemi, tarih boyunca “felsefe, din, hukuk, plastik sanatlar, müzik ve edebiyat gibi farklı disiplinler içinde” (Grisebach, 1995, s. 23)⁴ düşüncenin yer aldığı üzerinde durur. İlk olarak filozofların odaklandığı bu yöntemin

¹ Detaylı bilgi için bkz. Braak, Ivo; Neubauer, Martin, **Poetik in Stichworten**, Ferdinand Hirt Verlag, Austria, 1990, s. 145- 317.

² Detaylı bilgi için bkz. Moran, Berna, **Edebiyat Kuramları ve Eleştiri**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, s. 17-270.

³ Şüphesiz, her eser için tek bir yöntemin kabul edilebilirliği düşünülemez; ancak eserin “aşırı yorumlanmaması” için yöntem ve eser (iç-dış özellikleri) arasındaki bağlantıya da dikkat edilmesi gerekmektedir.

⁴ Manevi Bilim Yöntemi açıklanırken, temel olarak -Arif ÜNAL tarafından Türkçeye kazandırılmış- bu eserden yararlanılmıştır. Ayrıca bkz. Gutzen Dieter vd. **Einführung in die neuere Literaturwissenschaft**, Erich Schmidt Verlag, Berlin, 1989, s. 164-190.

Edebiyata yansması daha sonra –Wilhelm Dilthey’in “Yaşantı ve Eser” isimli eserinin yaymlandığı 1906 yılında- gerçekleşmiştir.

Manevi bilim yöntemini savunanlar (Dilthey, Walzel vb.), disiplinlerarası bir birliğe dikkat çekerler. Tüm manevi bilimlerin ortak bir noktadan hareket etmeleri gerektiği üzerinde dururlar. Disiplinlerin, birbiriyle ilişkisinin sentez yoluyla birbirini tamamladığına değinirler. Bu açıdan bakıldığında, dönemleri tanımlarken belli başlı kavramsal açıklamaların evrenselliği, manevi bilimlerdeki bu sentezin dışavurumudur, sonucuna varmak mümkündür. Buradan sanat eserinin bütünlüğü de ortaya çıkmaktadır. Bir sanat eseri, döneminin düşüncesinden yola çıkar, tümdengeler ve kendisi de bu tümün özelliklerini taşıyan bir parçadır. Tek başına, bir bütündür. Manevi bilim yöntemine göre, bütünlük ilkesi çok önemlidir.

Bir eser, gerçeğin yansması değil, başlı başına bir düşünce ürünüdür ve kendine ait bir dünyası vardır. (Bkz. Age. s. 26) Bu bakımdan edebiyat, yaratıcılık içerir ve düşünsel bir süreçtir.

Manevi bilim yöntemi, pozitivist görüşün aksine yazarın biyografisinin önemi üzerinde durmaz. (Bkz. Age. s. 30) Düşüncenin önemli olması ve edebiyatın yaratıcılıkla bağına dikkat çekilmesi, yazarın yaşamındaki somut olaylara bir değer atfedilmesini engeller. Dönemin düşüncesinin eserde işlenip işlenmediğine odaklanılır. Yazarın yaşadıklarının düşünsel anlamda ona kattıkları reddedilemez bir gerçektir, bu da yazma eylemi sırasında yaratıcılıkla ortaya çıkmaktadır.

Pozitivist görüş ve manevi bilim yönteminin önemseydiği idealist görüşün farkları üzerine bir karşılaştırma yapan Licht, şu noktalara dikkat çekmektedir:

<i>Pozitivist Görüş</i>	<i>İdealist Görüş</i>
<ol style="list-style-type: none">1. Edebiyata akseden <i>varlık</i>2. Edebiyattan çıkan <i>gerçek</i>3. Tarihi gerçekler4. Edebiyatı bir dünyanın parçası olarak kabul eden indimaç (Immanenz)5. Deneycilik6. Edebiyatı belirleyen ve sınırlayan gereklilik ve nedensellik (Notwendigkeit und Kausalitaet)	<ol style="list-style-type: none">1. Edebiyatı ortaya çıkaran <i>düşünce</i>2. Edebiyatta zuhur eden <i>fikir</i>3. Zamanüstü varlık4. Edebiyatı metafizik olarak yorumlayan duyularüstülük (Transzendenz)5. Yaratıcı düşünce6. Edebiyatı serbest hale getiren hürriyet
<p><i>Bu görüşlerden çıkan sonuçlar</i></p>	
<p><i>Pozitivist Görüş</i></p> <ol style="list-style-type: none">1. Önce tarif etme, sonra açıklama2. Biyografiye başvurma3. Rasyonel analiz4. Tümevarımcılık5. Bir varlık olarak6. Sırayı gösteren doğrusal düşünce şekli	<p><i>İdealist görüş</i></p> <ol style="list-style-type: none">1. Yaşanılan şeyler temel alınarak anlama2. Eserin tesir alanından çıkma3. Sezgiye dayalı sentez4. Tümdengelimcilik5. Öznenin, şahsın şuurunun önemi6. Yapıları gösteren dairesel düşünce şekli

(Age. s. 29)

Görüldüğü gibi, iki görüş birbirinin tamamen zıddıdır. Pozitivist görüş, edebiyata ayrı bir yaşam alanı sunmamakta ve Doğa Bilimleri için de Sosyal Bilimler için de aynı sistemin geçerli olduğunu savunmaktadır.

19. yüzyıla damgasını vuran Sosyoloji'nin kurucusu olarak bilinen Auguste Comte ve onun pozitivist anlayışı Sosyal Bilimleri de Doğa Bilimleri ile eşit düzleme taşınmasına ve Sosyal Bilimlerde de evrensel yasalara ulaşılmaya dayanmaktadır. Bu da tüm bilimlerin Açıklama (*Erklaeren*) ilkesi altında toplanması anlamına gelmektedir.⁵ Wilhelm Dilthey ise bu görüşe karşı çıkarak, Doğa Bilimlerinde geçerli olan Açıklama ilkesinin, Sosyal Bilimlerde Anlama (*Verstehen*) ilkesine dönüşmesi gerektiğini söylemiştir. Şöyle ki:

“Manevi bilimlerin, tabii bilimlerden çok farklı bir temeli ve yapısı vardır. Tabii bilimlerin nesnelere, içten anlaşılabilir birimlerden değil, mevcut olandan oluşur. Biz bir şeyi yavaş yavaş tanımak için önce anlarız ve biliriz. (...) Tabiatı açıklarız, ruh dünyasını ise anlarız.” (Age., s. 31)

Edebiyat incelemesi yapan kişinin, eserdeki düşüncüyü nasıl anlayacağı da önemlidir. Anlama gücü, eserin yazıldığı dönemin düşüncesini yakalayabilmek için etkilidir. Bu bağlamda, eleştirmene bir özgürlük tanınmaktadır. Tek başına maddi olayların düşünsel etkisi değil, ideal ve soyut olayların düşünceye etkisi de dikkate alınması gereken bir husustur. Bu açıdan, eleştiri yapan kişinin kendi hayatını da göz önünde bulundurması gerekir.

Manevi bilim yönteminde eserde her mısra bağımsızdır, mısra veya satır sayısı, ölçü önemsizdir. Bu durum, manevi bilim yöntemini benimseyenlere göre fazla detaycı bir bakış açısıdır ve eserin yorumunu amacından uzaklaştırır. (Bkz. Age. s. 33) Çünkü eser, bir bütündür ve eserin her parçası dairesel bir şekilde birbirinin içindedir. Pozitivistlerde olduğu gibi, parçalara ayırarak analiz yapılması, manevi bilim yönteminde önem arz eden özgünlüğe zarar vermekte, eserin bütünlüğünü bozmaktadır.

Manevi bilim yönteminde, eserin kurgusal yapısı farklı açılardan ele alınmaktadır. Soy araştırması adı altında, edebiyatla coğrafya ve tarih birleştirilmeye çalışılmış, zamanın ve mekanın eserdeki önemi üzerinde durulmuştur. Antropoloji ve etnoloji bilimlerinin de edebiyatla birliğine dikkat çekilmiştir.

Bir eserin iç yapısı ve dış yapısı arasındaki ilişki önemlidir; çünkü eserin bir bütün olduğu düşünülürse, iç ve dış yapının sentezi de, kişiyi bu bütünlüğe götürmeye yardımcı olacaktır.

Eserde var olan düşünce, bir gerçeğin yansıması değil, yaratıcılığın özgün bir dışavurumudur. Eserin meydana gelmesi belli bir ruh halinin ifadesi olduğundan, eserin anlaşılması ruh halinin de anlaşılması anlamına gelecektir.

Rudolf Unger, eserdeki “kader, dindarlık, insan-tabiat ilişkisi, aşk, ölüm ve insan” (Age. s. 38) problemleri arasında ilişki kurulmasından yanadır. Ona göre bir edebi eser, bahsi geçen problemler arasında kurulan bir yapıya göre incelenmelidir.

Manevi bilim yönteminde dikkat edilmesi gereken diğer bir unsur da çevredir. Dilthey, toplumsal çevreye dikkat çeker ve bir bütünün (eserin) parçaları olmadan, parçaların da

⁵ Detaylı bilgi için bkz. Turner H., Jonathan vd. **Sosyolojik Teorinin Oluşumu**, (çev. Ümit Tatlıcan), Sentez Yayıncılık, İstanbul, 2012, s. 25-50.

bütünü olmadan tam olarak anlayamayacağını savunur. Aynı durum, bireysel ve genel durumlar için de geçerlidir. Bireysel olanla , bütünlük iç içe geçmiştir. Bu durumla ilgili bireyseli imleyen tip ve geneli temsil eden devir araştırmaları söz konusudur. Tiplerle ilgili Dilthey, dünya görüşlerini; Wöllflin dış görünüşleri ortaya koymuştur. Devirlerle ilgili ise, dış görünüş- estetik veya düşünce tarihi üzerinde yoğunlaşmıştır. Tipolojik ve devirsel araştırmaları, genişletmek mümkündür; ancak burada önemli olan Mevlana misali ayağın birinin sabit kalması, diğerinin ise dünyayı dolaşmasının gerekliliğidir. Sonuç olarak, her şey çizilecek bu dairenin içinde kalacak ve birliği imleyecektir.

2. “Kleider Machen Leute” (1873)

2.1. Eserin Özeti

Wenzel Strapinski isimli genç bir terzi çırağı soğuk bir Kasım günü, aç ve üşümüş bir halde yollara düşmüştür. Elinde, terzilikten kalma bir yüksük bulunmaktadır. Oldukça gösterişli kıyafetlerinden dolayı, dilenmek onun için zordur. Yolda, oldukça gösterişli bir at arabasına rastlar ve arabacı onu arabaya davet eder. Bir süre ilerledikten sonra, araba Goldach'ta, bir otelin önünde durur. Arabanın ihtişamına kapılan insanlar, içinden bir asilzadenin çıkacağından emindir. Otel görevlileri Strapinski'yi görünce elleri ayaklarına dolanır ve bu asilzadeyi memnun etmek için elinden geleni yapar. Strapinski, şaşkındır; bu nedenle önüne gelen yemeklere önce tedirginlikle yaklaşır; ancak kısa süre sonra bu yanlış anlaşılmanın anlaşılacağını ve alacağı cezayı düşününce, yemeğin tadını çıkarmaya karar verir. Yemekten sonra oradan kaçıp gitmeyi, yaptığının yanlış olduğunu benimser; ancak bir soylunun Goldach'ta olduğu haberi hemen yayılmıştır ve Strapinski gitmeye karar vermişken, şehrin ileri gelenleri onu görür ve bir şeyler içmek için yanlarında götürürler. Nüfuz sahibi olan bu kişiler de onun gözüne girmek için türlü numaralar yaparlar. Onlarla oyun oynar ve para kazanır. Zaman geçtikçe yaşadığı arada kalmışlık, onu yine yollara düşürür. Bu sırada şehrin kaymakamı ve kızı Nettchen ile karşılaşır. Nettchen'i görene kadar gitmek konusunda kararlı olan Strapinski, onu gördükten sonra orada kalma sebebi olarak Nettchen'i görür. Birbirlerine aşık olurlar ve evlenmeleri söz konusu olur. Kaymakam da, kızının bir asilzade ile evlenerek kontes olacağı için memnundur. Nişan günü, her şey oldukça gösterişli başlamıştır. Goldachlılar ve Seldwylalılar da hünerlerini sergilemek için oradadır. Bu gösteride “Terziler, elbise yapar” ve “Elbise, insan yapar” sloganları önem taşımaktadır. Seldwylalıların içinde Strapinski'nin ustası da bulunmaktadır ve onu tanıyarak tüm yalanları ortaya çıkarır. Oradan hızla uzaklaşan Strapinski, soğukta kalır. Nettchen da onun peşinden gider, onu bulur. Hikayenin doğrusunu ondan dinleyerek, Strapinski'yi yalnız bırakmayacağını, onunla evleneceğini söyler. Babasından çeyiz parasını alarak Seldwyla'ya yerleşirler. Büyük bir miktar para söz konusu olduğu için tüm Seldwylalılar tarafından benimsenirler. Strapinski'nin Seldwyla'nın terzibaşı olması sağlanır ve sonunda Strapinski ailesi, Seldwyla'da bir kuruluş bırakmadan oradan uzaklaşır. (Keller, Kleider machen Leute, 1958)

2.2. Eserdeki Kişiler

Manevi bilim yöntemine göre genel olarak, kişilerin Dilthey'in vurguladığı şekliyle dünya görüşleri, Wölflin'in belirttiği haliyle dış görünüşleri önem taşımaktadır. (Grisebach, 1995, s. 39) Eser de dış görünüş ve dünya görüşü üzerine kurulmuştur. Elbisenin insan yaptığı veya insanın elbise yaptığı konularına yapılan vurgular da bu durumu pekiştirmektedir. Bu açıdan incelendiğinde baş karakter olarak betimlenen **Strapinski**; “her türlü kötülük ve aldatma düşüncesinden uzak”, “kendi haline bırakılıp sessizce işini görebilmek” (Keller, Seldwyla İnsanları, 1990, s. 7-8)⁶ isteyen ahlakı önemseyen biridir. Zamanla, çeşitli tesadüfler sonucu yanlışlarla dolu bir dünyaya adım atar ve içinde bulunduğu durum onu değiştirir. Önceleri yanlışlıkları açıklama gayreti içindeyken, bir zaman sonra gerçeklerin ortaya çıkması uykularını kaçırarak hale gelir. (Bkz. Keller, 1990, s. 28-29; ayrıca bkz. Keller, 1958, s. 28) Yine de eserin genelinden, ahlakın, Strapinski için önemli olduğu anlaşılmaktadır.

Strapinski'nin dış görünüşü de düny görüşü kadar önem arz etmektedir. Sadece Pazar günleri giyindiği siyah elbisesinin üstünde, “içi siyah kadife astarlı külrengi bir pelerin” vardır. “Solgun fakat çizgileri düzgün güzel yüzü, bakımlı siyah saçları, ince bıyıkları ve omuzundaki peleriniyle” oldukça soylu ve romantik bir görünüme sahiptir. (Bkz. Keller, 1990, s.7; ayrıca bkz. Keller, 1958, s. 3)

Tüm yanlış anlaşılımların sebebi olan bu dış görünüşün ve Strapinski'nin iç yaşamı eserin asıl konusunu oluşturması itibarıyla önemlidir.

Nettchen; Strapinski ile ilk karşılaştıklarında “pek gösterişli, biraz da özentili bir zevkle giyinmiş, bolcana süs eşyası takmış” (Keller, Seldwyla İnsanları, 1990, s. 21; Keller, Kleider machen Leute, 1958, s. 19) güzel bir kızdır. Davranışlarından duygusal olduğu anlaşılan Nettchen, Strapinski'yi dinlemesi dolayısıyla anlayışlı ve Seldwylalılar için yaptığı plan dolayısıyla zeki ve cesurdur. Aşk, onun için diğer her şeyin önünde gelmektedir. Genel ahlak anlayışına uygun bir kişiliği bulunmaktadır.

Melchior Böhni; “her şeyden kuşku duymak huyunda olan muhasebeci” (Keller, Seldwyla İnsanları, 1990, s. 19; Keller, Kleider machen Leute, 1958, s. 17), Strapinski'ye karşı kuşku duyan tek kişidir. Nettchen'e talip olmuş; ancak reddedilmiştir. “Kızıl favorileri ve gümüş enfiye kutusu” (Keller, Seldwyla İnsanları, 1990, s. 32; Keller, Kleider machen Leute, 1958, s. 32) bulunmaktadır. Seldwylalı terzi ustasının, Strapinski'nin bir düzenbaz olduğunu bildirmesini, ne olduğunu anlayamayan Goldachlılara açıklayan kişi kendisidir.

Goldachlılar; başta aşçı kadın ve misafirhane sahibi olmak üzere, neredeyse tümü gösteriş meraklısıdır ve Nietzsche'nin köle ahlakını benimsemiş görünmektedir.

Seldwylalılar; eserde nişan akşamı –özellikle Strapinski'nin ustası olan terzinin-sergiledikleri tavır ve sonrasında kendilerini gülünç duruma düşüren kişiler olarak betimlenmiştir.

⁶ Bkz. (Keller, Kleider machen Leute, 1958, s. 3-4)

2.3. Eserin, 19. Yüzyıl Etiği Çerçevesinde İncelenmesi

Eserin yazıldığı dönemin, 19. yy., üç önemli etikçisi bulunmaktadır: Schopenhauer, Hegel ve Nietzsche. Üç düşünürün de ortak noktası Kant'ın etiğine karşı tepkili olmalarıdır. (Cevizci, 2013, s. 607)

Genel olarak ahlak: “mutlak olarak iyi olduğu düşünülen ya da belli bir yaşam anlayışından kaynaklanan davranış kuralları bütünü. İnsanların kendisine göre yaşadıkları, kendilerine rehber aldıkları ilkeler bütünü ya da kurallar toplamı.” (Cevizci, 2013, s. 24) olarak tanımlanmaktadır.

Ahlaka yönelik idealize edilen her şeyin saçma olduğunu düşünen pesimist düşünür Schopenhauer'in, insan davranışlarını belirleyen üç tür davranış çeşidi olduğunu ifade ettiği bilinmektedir: Bencillik, kötü ruhluluk, acıma. Ahlakı, iyi yürekliliği acımaya dayandırır.

Nietzsche ise Hıristiyan ahlakı, ödev ve fedakarlığa dayanan “köle ahlakı” ve asalet, cesaret ve dürüstlüğü söz konusu olduğu “aristokrat-efendi ahlakı” şeklinde bir ayırmadan söz eder. (Nietzsche, 2004) Ayrıca, bu iki etik anlayışını da eleştirir.

Hegel'e göre ahlak:

“İyi ve kötü arasında ayırım yapan bireyin kişisel duyuncu istencin bir iç durumudur ve Benin ahlaksal bir seçimde bulunarak özgürlüğünü ortaya koymasını anlatır. Böylece ahlak yalnızca öznedir, ancak ahlaksal bir seçim (iyilik ve kötülük arasında) yoluyla varoluş kazanır. Bu seçim bir yanda bireyin kendi mülkiyet hakları ve öte yanda başkalarıyla ilişkileri açısından amacının bir birleşimini oluşturur.

Ahlaksal eylem evrensel ussal istenç ile uyum içindedir. Us evrensel istenç ile özdeş olduğu için, istencin tüm ussal edimleri evrensel ve ahlaksal olarak iyi olmalıdır. Bireyin yaşamını kendi ile çelişkiye düşüren tüm usdışı edimleri onu kötülüğe istemeye, özençli amaçlara sürükler. Bireye ussal bir yolda evrensel istenç ile uyum içinde yaşama ve böylece evrensel usun ilkelerini, ahlaksal iyilik yasasını izleme yeteneğini veren şey duyuncudur.” (Sahakian, 1997, s. 179)

Hegel, Alman İdealistlerinden biri olarak görülür ve Sosyal Bilimlerde de ismi sık sık geçen düşünürlerden biridir. Bahsi geçen ahlak anlayışlarından, eserde vücut bulanının –bazı noktalarda Nietzsche'ye yaklaşma söz konusu olmakla birlikte- Hegel'in anlayışı olduğunu söylemek mümkündür. Bu nedenle incelemede Hegel'in –yer yer de Nietzsche'nin- ahlak düşüncesi tercih edilmiştir.

Şüphesiz, Hegel'in felsefesi geniş çaplıdır; ancak eserde de etkili olan ahlak konusu, döneme damgasını vuran düşüncelerden biridir ve bu da Manevi Bilim Yöntemi'nin içeriğine uygun düşmektedir. Keller'in Seldwyla İnsanları içerisinde bulunan novellerinde –ki “Kleider Machen Leute” de bunlardan biridir- “insan zaafalarını bir ahlakçı gözüyle” (Aytaç, 2002, s. 299) ele aldığı bilinmektedir. Bu nedenle, etiğin eserdeki yansımaya dikkat çekilecektir.

Eser, ahlaki anlamda iyi başlamakta ve sonuçta objektif bir mantıkla ahlaki olan adına değil, zaman ve mekana bağlı olarak değerlendirilecek şekilde ahlaki görünen bir mutlu son barındırmaktadır. Bu da eserin iç özelliklerinin önemine vurgu yapmaktadır.

Strapinski'nin, gösterişli kıyafetler içerisinde dolaşırken hiçbir kötü niyet taşımadığı belirtilmektedir. Ahlaki bir tavır içerisinde bulunduğu için rahatsızlık da duymamaktadır:

“Her türlü kötülük ya da aldatma düşüncesinden uzak olduğu halde böyle bir görünümle dolaşmak, onun için vazgeçilmez bir gereksinimdi. Kötülük ya da aldatma düşüncesi şöyle dursun, o kendi haline bırakılıp sessizce işini görebilmekten başka bir şey istemezdi; ama pelerinininden ve yine aynı onurla taşıdığı Polonya kalpağından ayrılmaktansa, açlıktan ölmeyi yeğlerdi.” (Keller, Seldwyla İnsanları, 1990, s. 7-8)⁷

Strapinski, arabanın bir misafirhanenin (otelin) önünde durması sonucu yanlış anlaşılmalara başlar ve alt tabaka insanların Nietzsche'nin imlediği “köle ahlakı” anlayışı mizahi bir anlatımla gözler önüne serilir. Onun bir asilzade olduğunu zanneden çalışanlar, Strapinski'nin yaptığı her şeyi olumluyarak ödev ve fedakarlığın içselleşmiş olduğunu gösterir. Çorbayla başlayan yemek alabalıkla devam etmektedir. Yanlış anlaşılma sonucu bunalan terzi, bıçağı kullanmaya cesaret edemeyip, balığı çatalla yemeye çalışmaktadır. Bıçak kullanmak, asillere özgü bir davranıştır, Strapinski, tedirgin olur ve bıçağı eline alamaz; ancak onu gözlemleyen aşçı kadın:

“Hele şükür Allah'ım! ... işte doğru dürüst balık yemesini bilen bir adam! O nazik yarattığı dana boğazlıyormuş gibi bıçakla doğramaya kalkmıyor. Belli ki büyük adam evladı! Hani, günah olmasa buna yemin ederdim. Aman, ne de güzel ne de üzgün hali var! Mutlak evlenemeyeceği yoksul bir kızcağıza aşıktır. Eh, elbet kibarların da kendilerine göre dertleri var!” (Keller, Seldwyla İnsanları, 1990, s. 12)⁸

Ahçı kadının tavrından da anlaşıldığı üzere, kendisi günaha dikkat etmekte ve dini ifadeleri kullanmaktadır. Hıristiyanlığın gerektirdiği ödev ahlakına göre, karşısındakini bir efendi olarak düşünüp, köle ahlakına uygun davranmaktadır. Aslında, gerçekçi bir davranış şekli olmadığı için de Nietzsche'nin bahsi geçen etik anlayışını eleştirmesi haklı görünmektedir.

Ahçı kadının davranışı, Strapinski'nin yemek yeme tavrıyla değişmektedir. Şöyle ki; Strapinski, başına bir felaket gelmeden önce yiyebileceği kadar yemek yeme düşüncesiyle, yeme tarzını değiştirir ve önünde ne varsa mideye indirmeye başlar. Otel sahibi mutfağa yönelerek, durumu aşçı kadına bildirir. Aşçı kadın şöyle der:

“Oh!Ona afiyetler olsun... keyfine dokunmayın! Kekliğe değerini veriyor! Başka biri olaydı, etle karnımı doyuyurdu!” Otelci ilave etti: “Bana kalsa da öyle; gerçi görünüşü pek kibarca

⁷ “Solcher Habitus war ihm zum Bedürfnis geworden, ohne daß er etwas Schlimmes oder Betrügerisches dabei im Schilde führte; vielmehr war er zufrieden, wenn man ihn nur gewähren und im stillen seine Arbeit verrichten ließ; aber lieber wäre er verhungert, als daß er sich von seinem Radmantel und von seiner polnischen Pelzmütze getrennt hätte, die er ebenfalls mit großem Anstand zu tragen mußte.” (Keller, Kleider machen Leute, 1958, s. 3-4)

⁸ “Gelobt sei Jesus Christ! Der weiß noch einen feinen Fisch zu essen, wie es sich gehört, der sägt nicht mit dem Messer in dem zarten Wesen herum, wie wenn er ein Kalb schlachten wollte. Das ist ein Herr von großem Hause, darauf wollt' ich schwören, wenn es nicht verboten wäre! Und wie schön und traurig er ist! Gewiß ist er in ein armes Fräulein verliebt, das man ihm nicht lassen will! Ja, ja, die vornehmen Leute haben auch ihre Leiden!” (Keller, Kleider machen Leute, 1958, s. 9)

durmuyor ama okula gittiğim sıralarda görmüştüm, yalnız generallerle büyük papazlar böyle yemek yiyorlardı!” (Keller, Seldwyla İnsanları, 1990, s. 14)⁹

Birkaç dakika önce bıçak kullanmamakla balığın hakkını veren asilzade (!), şimdi yemeğe gömülerek kekliğin hakkını vermektedir. Akıldan uzak ödev ahlakı burada da kendini göstermektedir.

Otelde bu şekilde devam eden olaylarda, ahlakın bireyin aklıyla, vicdanıyla ortaya çıkmadığı görülmektedir.

Goldach'ta olduğu sürece, bu tarz insanlarla karşılaşan Strapinski, zamanla ussal istencini kaybeder. Goldach'ın önde gelenleri, kendilerini ispatlamak için ona “kaliteli” purolar sunar (s. 16), birbirleriyle yarışmasına oyun oynarlar (s. 19).

Strapinski, otelde bir asilzade olarak karşılanılmaktan rahatsızlık duymakta ve bu duruma şaşmaktadır. Hiçbir kötü niyet taşımadan maruz kaldığı yanlış anlaşılmalardan sonucu, karmaşık bir ruh haline bürünür. Daha önce de belirtildiği gibi, yemek yerken önce çekinir; ancak ardından yapabileceği en iyi şeyin yiyebileceği kadar yemek olduğunu düşünür. Strapinski'nin bakış açısına göre, sosyal olarak ortaya çıkan ahlak, Hegel'in yaklaşımına uygundur. Strapinski'nin çevresindekilerin köle ahlakı içerisinde olması, onu efendi ahlakı boyutuna taşımaktadır. Bu bağlamda düşünüldüğünde, Strapinski bireysel olarak Hegel'in, toplumsal algı olarak da Nietzsche'nin etik anlayışının bir örneği olarak görülmektedir. Ayrıca, normal şartlar altında, alt tabakadan biri olması dolayısıyla, köle ahlakının özelliklerini taşıması tahayyül edilen Strapinski, vicdani yükümlüğünü aklıyla taşımaya çalıştığı için, hegelyan bir etik anlayışını temsil etmektedir.

Strapinski, bulunduğu durumdan rahatsız olur ve sürekli bu yanlış anlaşılmanın düzeltilmesi için uğraşır; ancak tesadüfen gerçekleşen olaylar, onun bu çabasının boşa çıkmasına sebep olur. Nettchen'in de yanında olduğu akşam, artık kendini sorgulamanın yönü değişir ve yaşadıklarının bir sonunun olacağı bilinciyle, içinde bulunduğu anın tadını çıkarmaya karar verir. Bu durum, şu şekilde benimsetilmeye çalışılır:

“Terzicik ne yaparsa yapsın, her yaptığı, sosyete yöntemlerine aykırı davranışlar üzerine başka zamanlar, saatlerce söylenen genç bayan tarafından değişik ve kibar bulunuyor, beceriksizliği bile, tuhaf bir sıkılganlık diye kabul edilerek hoşça gidiyordu.” (Keller, Seldwyla İnsanları, 1990, s. 22)¹⁰

Bireysel olarak iyi ve kötü arasında bir tercih yapamadığı için de kişisel özgürlük gerçekleşmez. Nettchen ile karşılaşana kadar oradan uzaklaşmayı düşünen terzi, onunla

⁹ »Wohl bekomme' es ihm«, sagte die Köchin, »lassen Sie ihn nur machen, der weiß, was Rebhühner sind! Wär' er ein gemeiner Kerl, so hätte er sich an den Braten gehalten!«

»Ich sag's auch«, meinte der Wirt; »es sieht sich zwar nicht ganz elegant an, aber so hab' ich, als ich zu meiner Ausbildung reiste, nur Generäle und Kapitelsherren essen sehen!« (Keller, Kleider machen Leute, 1958, s. 11)

¹⁰ “(...)Denn er mochte tun oder lassen, was er wollte, alles wurde als ungewöhnlich und nobel ausgelegt und die Ungeschicklichkeit selbst als merkwürdige Unbefangenheit liebenswürdig befunden von der jungen Dame, welche sonst stundenlang über gesellschaftliche Verstöße zu plaudern wußte.” (Keller, Kleider machen Leute, 1958, s. 20-21)

karşılaştıktan sonra gerçekleri açıklama ihtiyacını daha az hisseder. Böylelikle, usdışı davranışlar, bir süre sonra onu kötü olana yöneltir.

“(…)eski, silik yaşamı süresinde hiç tanımadığı bir şeyin, birbiri ardına uykusuz geçen gecelerin ne demek olduğunu öğrendi. Onu uykusuz bırakan şey –üzülerek söylemek gerekir ki- vicdan azabından ziyade zavallı bir terzi olduğu meydana çıktığı zaman kopacak rezaletten korkması idi.” (Keller, Seldwyla İnsanları, 1990, s. 28-29)¹¹

Çeşitli planlar yaparak, bulunduğu ortama uygun davranmaya başlar. İlk kez, oteldekilerin onu asil zannetmelerine vermediği tepki ile, ahlaksal açıdan dört duvar arasına sıkışmış ve uzun süre oradan kurtulamamıştır.

Bir süre geçtikten sonra, Nettchen ile nişanlanacağı akşam, akseden olaylar onun bir düzenbaz olduğunu düşündürmektedir; ancak durumu tüm gerçekliğiyle Nettchen’e açıklaması, hem Strapinski’nin ahlaksal açıdan özgürleşmesini hem de aşık olduğu kişiyle kavuşmasını sağlar.

Strapinski ve Nettchen’in Seldwylalıları cezalandırma yönteminin de ahlaki olmadığını düşünmek mümkündür; ancak eserin içeriği bağlamında Hegel’in bahsettiği evrensel ussal istenç, bu durumu ahlaki bir boyuta taşımaktadır.

2.3. Manevi Bilim Yöntemi’nin Diğer Unsurları ve “Kleider Machen Leute”

Manevi bilim yöntemine göre, eserde işlenen etik düşüncesinin önemi üzerinde durularak hem eserin düşünsel bağlamda ele alınışı ifade edilmiş hem de felsefe ile edebiyatın bir sentezine ulaşılmış ve disiplinlerarası bir bütünlüğün gösterilmesi hedeflenmiştir.

Manevi bilim yönteminde önemli olan unsurlardan biri de eserin tanınmaya çalışılmasıdır, bu sebeple eserin dış özelliklerinin olduğu kadar iç özelliklerinin öneminden de bahsetmek mümkündür. Eserde işlenen düşüncede mekan ve zaman kurgusal düzlemde kendini gerçekleştirmiş ve eser kendisi bir bütün olarak ortaya koymuştur.

Strapinski’nin ahlaki dönüşümünde yanlış anlaşılmanın rolünün çok olması ve çevresindeki insanların yapmacık tavırları ve sonucunda ussal olarak ahlaki davranmayanların bir anlamda cezalandırılması, evrensel ahlaka uygun düşmektedir. Tarihin sadece somut olayları değil, olabilecek olayları da içerdiğini savunan manevi bilim yöntemine göre, edebi eserlerin kurgusal yapısı önem taşımaktadır. Keller’in incelenen eserinde de, 19. yüzyılın ilk yarısının anlatıldığı bilinmektedir. (Aytaç, 2002, s. 299) Goldach ve Seldwyla’da geçen olaylar, edebi dönem olarak realist akımın (özellikle *poetischer Realismus*) özelliklerini taşımaktadır.¹²

¹¹ “Bei alldem erlebte Strapinski, was er in seiner Dunkelheit früher nie gekannt, eine schlaflose Nacht um die andere, und es ist mit Tadel hervorzuheben, daß es ebensoviel die Furcht vor der Schande, als armer Schneider entdeckt zu werden und dazustehen, als das ehrliche Gewissen war, was ihm den Schlaf raubte.” (Keller, Kleider machen Leute, 1958, s. 28)

¹² Poetischer Realismus ve Keller için bkz. (Brenner & Bortenschlager, 1986, s. 266-296)

Gösterişli kıyafetler içindeki Strapinski'nin bir terzi çırağı olması, klasik bir durum değildir. Özgün bir kurgusu olan eserdeki yaratıcılık, dikkat çekmektedir. Ayrıca, yazarın, bireyselden yola çıkarak yaratıcılığıyla kurguladığı eser, toplumsallaşmış ve eserde söz konusu olan toplumların yapısı hakkında genel bilgiye ulaşılması sağlanmıştır.

3. Sonuç ve Değerlendirme

Gottfried Keller'in bir noveli olan "Kleider machen Leute" adlı eseri hem yaratıcılık, tündengelimcilik, disiplinlerarasılık hem de dönemin düşüncesini yansıtmaya, tipler, içerik olarak manevi bilim yöntemine göre incelemeye uygun bir eserdir.

Eser, felsefe ve edebiyat arasında bir ilişki kurarak disiplinlerarası bağlamda bir sentezi mümkün kılmıştır. "Sanat eserinin bir bütün olduğu" düşüncesi eserde kendini göstermiştir.

Dilthey'in sosyal bilimlerin tanınması gerekliliği tezi, eserin özgün konusuyla desteklenmiştir.

Görüldüğü gibi, Keller'in noveli, manevi bilim yöntemi için uygun bir eserdir. 19. yüzyıl düşünce dünyasını yakından ilgilendiren konulardan biri olan ahlak anlayışı, eserde yer yer mizahi bir anlatımla imlenmiş, yer yer de gerçekçi bir anlatımla kendini göstermiştir. Kişilerin dış görünüşünden, tavır ve davranışlarına kadar neredeyse her şey bir ahlakçı gözüyle betimlenmiştir. Bu da hem genel ahlak anlayışını, hem Hegel'in hem de Nietzsche'nin dillendirdiği etik görüşünü eserde görünür kılmıştır. Bu bağlamda, tarih ve düşünceyle yakından ilişkili olan manevi bilim yöntemi, eserin anlaşılmasını mümkün kılmıştır.

Kaynakça

Aytaç, G. (2002). *Yeni Alman Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Multilingual Y.

Braak, I., & Neubauer, M. (1990). *Poetik in Stichworten*. Austria: Ferdinand Hirt Verlag.

Brenner, & Bortenschlager. (1986). *Deutsche Literaturgeschichte*. Wien: Verlag Leitner.

Cevizci, A. (2013). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.

Eagleton, T. (2011). *Edebiyat Kuramı*. (T. Birkan, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Grisebach, M. M. (1995). *Edebiyat Bilimi'nin Yöntemleri*. (Y. D. Ünal, Çev.) Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu AKM Yayını.

Gutzen, D., Oellers, N., & Petersen, J. H. (1989). *Einführung in die neuere deutsche Literaturwissenschaft*. Berlin: Erich Schmidt Verlag.

Keller, G. (1958). *Kleider machen Leute*. Stuttgart: Reclam Verlag.

Keller, G. (1990). *Seldwyla İnsanları*. (M. Togar, Çev.) İstanbul: Cem Yayınevi.

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ
Sayı: 50 Temmuz – Ağustos 2015
Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN
<http://www.akademikbakis.org>

- Moran, B. (2011). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Nietzsche, F. (2004). *Ahlakın Soykütüğü Üstüne*. (A. İnam, Çev.) İstanbul: Say Yayınları.
- Politzer, G. (2004). *Felsefenin Temel İlkeleri*. (E. Esençay, Çev.) İzmir: İlya Yayınevi.
- Sahakian, W. S. (1997). *Felsefe Tarihi*. (A. Yardımlı, Çev.) İstanbul: İdea Yayınevi.
- Turner, J. H., Beeghley, L., & Powers, C. H. (2012). *Sosyolojik Teorinin Oluşumu*. (Ü. Tatlıcan, Çev.) İstanbul: Sentez Yayıncılık.